

обґрунтовані експертом у висновку СПЕ й надавати реальну допомогу суду для винесення адекватного рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Землянська О. В. Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи : монографія / О. В. Землянська ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 367 с.
2. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза / М. В. Костицкий. – Львов : Вища шк., 1987. – 142 с.

Геревич Михайло Олександрович,
аспірант кафедри кримінального права
та процесу ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

ІДЕЇ ЗАЛЯКУВАННЯ ТА ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПОКАРАННЯ Й. Г. ФІХТЕ

Питання мети кримінального покарання є дискусійним не лише у сфері кримінально-правової науки. Воно завжди було предметом роздумів філософів, теологів, соціологів тощо. Зокрема, перші спроби концептуальних досліджень у цьому напрямі датують V ст. до н. е.: уже в працях видатних мислителів античності – Піфагора, Протагора, Платона, Аристотеля – були висловлені кардинально протилежні думки стосовно цієї проблематики. Погляди філософів можна поділити на дві групи, що розглядали покарання: 1) як кару (так звані абсолютні теорії покарання); 2) як спосіб досягнення певних корисних цілей (так звані відносні теорії покарання) [1, с. 819–820]. Філософська дискусія навколо цього питання не згасала і протягом наступних століть, зокрема, заслуговують на увагу філософсько-правові концепції І. Канта, Г. В. Ф. Гегеля, Б. Бауера, Й. Г. Фіхте. Коло інтересів німецького філософа Й. Г. Фіхте – основоположника концепції реал-ідеалізму – було вельми широким і виходило за класичні межі онтологічної та гносеологічної проблематики. Поставивши в центр своєї філософської системи активного суб'єкта, філософ не зміг

обійти етичний аспект буття індивідуума та залишити поза увагою політико-соціальний простір розвитку дійсності [2, с. 50]. У праці «Der geschlossene Handelsstaat» (1800) викладено погляди мислителя на походження держави і права, а також обґрунтовано розуміння цілі держави, проаналізовано ключові проблеми політико-правової системи, зокрема увагу акцентовано на правовому інституті покарання [3].

Метою цієї розвідки є систематизація поглядів Й. Г. Фіхте щодо визначення сутності кримінального покарання та доцільності його застосування в суспільстві. Теорія мети покарання, запропонована німецьким філософом, ґрунтується на уявленні про покарання як засіб досягнення корисних цілей, а саме – залякування осіб і виправлення фактичних злочинців. У теорії Фіхте виражено найпослідовніше все те, до чого прагнуть відносні теорії, а саме відбувається усунення протиріччя між двома основоположними елементами концепції корисних цілей покарання – поняттями «попередження злочинів» і «виправлення винних» у вчиненні кримінальних правопорушень осіб [4, с. 94]. Ця теорія існує і розпадається разом з ідеєю договірної держави та супідрядною метою простої безпеки, у якій Фіхте бачить виняткове завдання держави. Держава, за Фіхте, впливає із суспільного договору. Мета цієї держави – взаємна безпека громадян. На підставі цього Фіхте вибудовує таку кримінальну теорію: тільки суспільний договір створив права для кожної окремої особи. Отже, той, хто порушив цей договір, учинивши злочин, повинен вважатися абсолютно безправним. Його слід вважати таким, що стоїть поза законом, і держава має виключити його із себе [4, с. 50]. Держава тримається тільки на підставі договору. Отже, вона існує тільки для тих, хто дотримується договору. Злочинець порушив договір, тому для нього вже немає держави. Злочин ставить злочинця поза державою. У буквальному сенсі вигнання мали призначати як покарання за найнезначніший проступок [4].

З іншого боку, з поняття мети, якій повинен служити цей договір, впливає інше твердження: ми не маємо залишати поза увагою те, що держава має своєю метою тільки взаємну безпеку. Тому якби був наявний такий засіб, за допомогою якого також можна було забезпечувати цю безпеку, як і через відторгнення злочинця, тоді державі не було б потреби вдаватися до такого крайнього засобу, як вигнання [3, с. 112]. Цей альтернативний

засіб Фіхте вбачає у відбуванні злочинцем покарання. Тому передбачуваний ним договір повинен бути такого змісту: «Усі обіцяють один одному не виключати злочинців, наскільки це сумісно із суспільною безпекою, із середовища держави, але дозволити їм спокутувати в інший спосіб свою провину». Це Фіхте називає «договором про спокуту провини». Щоб досягти своєї мети, держава Фіхте намагається утримувати від злочину за допомогою загрози покарання. Якщо ж загроза була безсила, то Фіхте радить пристосувати покарання так, щоб воно виправляло злочинця. Виправлений повертається знову в державу, бо в ньому припинено можливість подальших правопорушень [4, с. 95].

Отже, Й. Г. Фіхте створив універсальну систему, у якій поєднав обидва ключові елементи концепції досягнення покаранням корисних цілей, а саме: попередження злочинів і виправлення винної у вчиненні злочину особи. Було частково розв'язано проблему «жорстокості» деяких відносних теорій покарання, які вважали, що основною метою покарання є залякування інших осіб, а людина була засобом для досягнення цієї цілі. Тому що жорстокішим було покарання, то сильнішим був превентивний ефект екекуції. Фіхте ж вважав, що покарання є необхідним, але якщо його вже застосовують, то воно має передбачати, крім залякування, іншу утилітарну мету – виправлення засудженого. До Фіхте цілі виправлення та превенції в межах однієї сталої теорії не пересікалися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – Київ : Істина, 2011. – 1112 с.
2. Этика : учеб. пособие / Т. В. Мишаткина, Я. С. Яскевич. – Минск : Выш. шк., 2017. – 334 с.
3. Фихте И. Г. Замкнутое торговое государство / Фихте И. Г. ; пер. с нем. Э. Э. Эссена. – М. : КПАССАНД, 2010. – 162 с.
4. Fichte J. G. Grundlage des Naturrechts / J. G. Fichte. – Iena und Leipzig : Ernst Gabler, 1797. – 284 s.

Гришук Віктор Климович, декан юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх